نشریه تحقیقات کاربردی علوم جغرافیایی، سال بیست و سوم، شماره ۷۰، پاییز ۱۴۰۲

تحلیل فضایی تحقق شاخص‌های شهر خلاق در محلات شهری
(موردمطالعه: شهر زنجان)

دریافت مقاله: ۹۸/۱۱/۲۹ **پذیرش نهایی**: ۹۹/۲/۲۱

صفحات: ۱۹۴-۱۷۷

حسین طهماسبی مقدم: دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه زنجان، زنجان، ایران
Email: tahmasebihossein@znu.ac.ir
عیسی پیری: استادیار جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه زنجان، زنجان، ایران[1]
Email: isapiri@znu.ac.ir
زهرا رسول‌زاده: دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه زنجان، زنجان، ایران
Email: zahra.shoma1369@gmail.com
مهناز واعظ لیواری: دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه زنجان، زنجان، ایران
Email: m.vaezlivari@gmail.com

چکیده

الگوی رشد درون‌زا نشان‌دهنده اهمیت سیستم اجتماعی و حکمرانی است که فرهنگ در آن به‌عنوان منبع ایده برای بخش‌های اقتصادی در نظر گرفته می‌شود؛ بررسی سیاست‌ها و اولویت‌های توسعه اقتصاد جدید اهمیت شاخص‌های شهر خلاق را در مدیریت چالش‌ها و تنوعات فرهنگی و اقتصادی شهرهای کنونی را به‌وضوح نشان می‌دهد. هدف پژوهش حاضر تحلیل فضایی تحقق شاخص‌های شهر خلاق در محلات شهری زنجان می‌باشد. پژوهش حاضر از لحاظ روش توصیفی-تحلیلی و از نظر هدف کاربردی است. روش جمع‌آوری اطلاعات عمدتاً به‌صورت کتابخانه‌ای و اسنادی با بهره‌گیری از فیش‌برداری، بلوک‌های آماری مسکن سال ۱۳۹۵ و نقشه طرح تفصیلی ۱۳۹۴ می‌باشد. برای تجزیه‌وتحلیل از روش‌های ترکیبی تحلیل عاملی و آمار فضایی در سیستم اطلاعات جغرافیایی استفاده شده است. کیفیت مکان بیشتر محلات شهر زنجان دارای شاخص‌های جذب طبقه خلاق نبوده و توزیع فضایی شاخص‌های شهر خلاق محلات مرکزی و شمالی شهر زنجان دارای شرایط نسبتاً مناسبی بوده است. در سیاست‌های توسعه محلات شهر زنجان کمتر به منافع و اولویت‌های طبقه خلاق توجه شده است و فضای شهری به‌غیراز محلات شمالی و مرکزی شهر زمینه‌ساز بروز تعاملات اجتماعی و خلاقیت ساکنان نبوده و ساکنان شهری به‌ویژه محلات شرق و غرب شهری به دریافت‌کنندگان منفعل خدمات و تسهیلات شهری تبدیل‌شده‌اند.

کلید واژگان: تحلیل فضایی، شهر خلاق، محله شهری، شهر زنجان

---

۱. نویسنده مسئول: زنجان، دانشگاه زنجان، دانشکده علوم انسانی، گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-28]
[DOR: 20.1001.1.22287736.1300.0.0.145.8]
[DOI: 10.61186/jgs.23.70.177]

مقدمه

در دهه‌های اخیر عدم توجه کافی به تنوع فرهنگی و تاریخچه طولانی برخی از شهرها از لحاظ قومی، مذهبی، زبانی و حتی مهاجرتی (Nathan, 2012:3-19) مدیریت شهری تمرکزگرا را با چالش‌های مهم مواجه کرده است. در مبنای توسعه فعلی نیز، جنبه‌های اقتصادی، سیاسی (شامل دولت)، فناوری، اجتماعی و زیست‌محیطی (شامل چشم‌انداز شهر) با چالش‌های رشد فزاینده جمعیت، شدت نوآوری و توسعه بی‌برنامه مناطق شهری در ارتباط با چشم‌انداز و اقتصاد شهری همراه هستند (Eglins & Lusena,2016:126) این چالش‌ها منجر به ایجاد تغییر اساسی در عوامل تعیین‌کننده توسعه اقتصادی - اجتماعی و پایدار در مقیاس جهانی شده است؛ جایی که خلاقیت و فرهنگ به‌عنوان دارایی‌های نامشهود شهرها شروع به رشد درون‌زا در جهت ارتقاء رشد شهری عمل می‌کنند (d'Ovidio & Cossu, 2015:1–6). درگذر به اقتصاد جدید (Scott,2006:1-17) آرمان‌های فرهنگی و خلاقیت (Lawton et al, 2010:47-56) از عناصر مشخص برنامه‌ریزی شهری و کارآفرینی هستند (Hall & Hubbard, 1996)؛ که در آن برخلاف الگوی معمولی، توسعه اقتصادی نتیجه ترکیب سرمایه و نیروی کار تلقی می‌شود، الگوی رشد درون‌زا نشان‌دهنده اهمیت کیفیت سرمایه انسانی و حتی سیستم اجتماعی و حکمرانی است که فرهنگ در آن به‌عنوان منبع ایده برای بخش‌های اقتصادی در نظر گرفته می‌شود (Unctad & Undp,2010). بر این اساس در سال‌های اخیر مفهوم شهر خلاق در جامعه دانشگاهی و نهادهای مسئول سیاست‌گذاری رشد اقتصادی موردتوجه قرارگرفته است (Ponzini & Rossi, 2010:1039) شهرهای خلاق به‌عنوان مکان‌های کثرت‌گرا، چندوجهی تعریف می‌شوند که با کنجکاوی، تخیل، خلاقیت، فرهنگ، دانش، نوآوری و همکاری (شبکه‌ها) مشخص می‌شوند همکاری شبکه‌ها به‌عنوان ابزاری برای به اشتراک‌گذاری و ایجاد هم‌افزایی و تقویت ظرفیت‌های نوآورانه شهرها از طریق تعامل بین بازیگران برای دستیابی به هدف و موضوع مشترک انجام می‌شود و به‌عنوان محلی برای همکاری و یادگیری تبدیل می‌شوند (Osborne et al, 2016) اگرچه شهرهای خلاق امروزی به‌عنوان یک عنصر اصلی در رشد اقتصادی، اجتماعی، محیطی (پایداری سه‌جانبه) فرهنگی محسوب می‌شوند؛ اما در بررسی شهرها عملکرد آن‌ها به‌عنوان شهر خلاق بررسی می‌شود نه ویژگی ذاتی آن‌ها در دربرداشتن همه ابعاد فوق‌الذکر (Miškovičová et al, 2016:1293-1312)؛ بنابراین تعامل فرایندهای خلاقیت و توسعه محلی به‌عنوان فضای خلاق محسوب می‌شود؛ که برای ایجاد صنایع خلاق و شهر خلاق ضروری است. تجزیه‌وتحلیل‌های اخیر نشان داده است که مفهوم فضای خلاق را می‌توان به‌عنوان یک پدیده در نظر گرفت، جایی که مراکز فرهنگی، سیستم محلی تولید فرهنگی و خدمات افزایش ارزش در تعامل هستند و تمرکز این استعدادها و میزان روابط را به دست می‌دهد؛ که به‌عنوان نواحی و یا خوشه‌های فرهنگی مطرح می‌شوند (Gregory, 2016:161) تحرک بخشیدن به سیاست‌های محلی و منطقه‌ای به‌منظور بهره‌مندی از اقتصاد شهری جهت ارتقاء خلاقیت و فرهنگ در شهرها ضروری است؛ که می‌تواند از طریق بازسازی برخی محلات به‌وسیله فرهنگ، هنر، طراحی و شهرسازی به‌منظور ایجاد یک محیط شهری راحت برای ایجاد خلاقیت انجام گیرد (Nohara et al, 2016). شهر زنجان به دلیل قرارگیری در مسیر ارتباطی تهران- تبریز- اروپا، برخورداری از شبکه‌های ارتباطی بزرگراهی، ریلی، هوایی و واقع‌شدن در محدوده شعاع ۱۲۰ کیلومتری تهران، وجود زیرساخت‌های صنعتی تجهیز شده در مقیاس ملی و منطقه‌ای و توان جذب سرریزهای صنعتی تهران،

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-28]
[DOR: 20.1001.1.22287736.1300.0.0.145.8]
[DOI: 10.61186/jgs.23.70.177]

برخورداری از زمینه‌های فرهنگی و جاذبه‌های گردشگری تاریخی، طبیعی و اکو توریسم و وجود مراکز متعدد و احراز قطب علمی در رشته فیزیک و... شرایط لازم برای جذب سرمایه‌گذاران بخش خصوصی و به‌خصوص طبقه خلاق شهری را دارد (پور رمضان و همکاران،۱۳۹۵:۱۷۳) از سوی دیگر بررسی سیاست‌ها و اولویت‌های توسعه اقتصادی شهر زنجان اهمیت شاخص‌های شهر خلاق را در مدیریت چالش‌های و تنوعات فرهنگی و اقتصادی شهرهای کنونی را به‌وضوح نشان می‌دهد. با توجه به موارد فوق‌الذکر، در این تحقیق سعی شده است با بررسی جنبه‌های متنوع خلاقیت شهری زنجان و نحوه تعامل بازیگران شهری بتوان نحوه شکل‌گیری الگوی درون‌زای توسعه شهری زنجان و سیستم حکمروایی آن در محلات شهری مختلف را تعیین کرد که نتیجه آن شکل‌گیری رویکرد جامع و برقراری رابطه بین محلات و عملکردهای مناطق شهری در تحقق شاخص‌های شهر خلاق در سطوح محلات شهر زنجان خواهد شد که حاصل چنین امری فهم چالش‌های مدیریت شهری در زمینه اداره امور متنوع شهری تأثیر آن‌ها بر عملکرد اقتصادی شهر مذکور خواهد بود. تا از طریق آن بتوان از میزان جذابیت محلات شهر برای جذب و پرورش استعدادها و نوآوری‌ها در جهت حل مسائل اساسی و نیز در جهت پایه‌ریزی رشد و توسعه خلاق محلات شهری زنجان و درنهایت توسعه پایدار شهر در طولانی‌مدت بهره برد، بنابراین سؤال اصلی تحقیق حاضر به شرح زیر می‌باشد توزیع فضایی شاخص‌های شهر خلاق در محلات شهری زنجان چگونه است؟

مبانی نظری پژوهش

مفهوم شهر خلاق بیش از دو دهه است که وجود دارد. مفهوم‌سازی خلاقیت به عنوان یک نیروی تغییر دهنده قدرتمند، پویایی جدیدی را در روابط فضایی ایجاد کرده‌است (Silva,2020:2). خلاقیت بازتاب گسترده‌ای در مطالعات شهری و منطقه‌ای داشته است و مفاهیم جدیدی نظیر طبقه خلاق، صنایع خلاق، محیط خلاق و شهر خلاق را به ادبیات شهری اضافه کرده است. مباحث بین‌المللی در چند سال اخیر تحت تأثیر این مفاهیم بوده است (Baycan et al, 2011:69). به بیانی دیگر مفهوم شهر خلاق را می‌توان رویکردی جایگزین برای احیای شهری و تفکری جایگزین برای نگاه به شهر دانست. به عقیده برخی ممکن است اقتصاد و به عقیده برخی دیگر رفاه اجتماعی مهم باشد اما، باید دانست که گره اصلی شهر خلاق فرهنگ، آموزش، محیط یا فضای خلاقیت است. خلاقیت در احیای مجدد شهری نقش مهمی دارد. به‌عبارتی‌دیگر شهر خلاق رویکرد گذار از تولید کارخانه‌ای به تولید دانش یا خلاقیت است و دوری از رویکرد حکمروایی یا تعامل میان دولت، شرکت‌ها و سمن‌ها هستند. تئوری شهر خلاق به‌طورکلی به چهار طریق مورداستفاده قرار می‌گیرد: الف) شهر خلاق به‌عنوان زیرساخت‌های هنری و فرهنگی؛ ب) شهر خلاق به‌عنوان اقتصاد خلاق؛ ج) شهر خلاق مترادف با یک طبقه خلاق قوی د) شهر خلاق به‌عنوان مکانی برای پرورش فرهنگ خلاق (Baycan et al, 2011:70).

در حال حاضر ادبیات مربوط به شهر خلاق در دنیا، گسترده است و به‌طور پیوسته در حال رشد است. بسیاری از محققان در این ادبیات نظری سهیم هستند (Geoforum,2009:701) اگر به‌اندازه کافی در تکوین نظریه شهر

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-28]
[DOR: 20.1001.1.22287736.1300.0.0.145.8]
[DOI: 10.61186/jgs.23.70.177]

خلاق به عقب برگردیم، به جان راسکین و ویلیام موریس[1] می‌رسیم که در عصر ویکتوریای انگلیس در مقابل اقتصادهای سودمندگرا، ایستادگی کرد و اقتصاد را که تأکید بر فعالیت‌های انسانی خلاق داشت، موردتوجه قراردادند. بر طبق نظر آن‌ها، نه‌تنها آثار هنرمندان بلکه کالاهای ارزشمند هم از جنبه کاربردی و هم از جنبه هنری مدنظر بود (قربانی و همکاران، ۲:۱۳۹۲). چارلز لاندری همچنین در کتاب شهر خلاق از روند شکل‌گیری شهرهای معاصر سخن می‌گوید و در سال‌های اخیر اندیشیدن درباره شهر آینده را به‌گونه‌ای متفاوت از شهر گذشته طلب می‌کند و همه نقاط شهری را ملزم می‌سازد تا نقش و موقعیتشان را از منظر منطق‌های ملی و جهانی از نو بازاندیشی کنند (مافی و همکاران، ۴۳:۱۳۹۷). وی می‌نویسد امروز می‌توانیم از جنبش شهر خلاق صحبت کنیم؛ موازنه‌ای پویا و گه‌گاه پرتنش که در اجماع کهنه و نو بر آن است تا با حرکت از مهندسی شهری به‌سوی شهرسازی خلاق، شرایطی را مهیا سازد که در آن مردم به‌جای آنکه دریافت‌کنندگان منفعل و یا قربانیان تغییر باشند، به عاملان تغییر تبدیل شوند. در این شهر جدید خلاقیت به‌مثابه پول جدید و مردمان خلاق همچون سرمایه‌های شهر آینده و تولیدکنندگان ثروت انگاشته می‌شوند(Landry,۲۰۱۵).

لندری همراه با فرانکو بیانچینی در سال ۱۹۹۵ میلادی کتاب «شهرهای خلاق» را منتشر کردند که در آن مفهوم شهرهای خلاق را به‌عنوان عکس‌العملی در مقابل مسائل شهری در مواجهه با بحران بین‌المللی شهری که در مرحله گذار به فرا صنعتی و اقتصاد جهانی رخ‌داده است، در نظر گرفته‌اند. به عقیده آن‌ها، برنامه‌ریزی کالبدی به سمت بهبود محیط‌های شهری و ایجاد محیطی خلاق و زیرساخت‌هایی نرم از طریق مشارکت‌های تازه پیش می‌رود (Simeti, 2006:13). لندری و بیانچینی برای دستیابی به شهری خلاق، طرفدار برنامه‌ای شدند که عمده موضوعات آن به شرح زیر است (Bianchini & Landry,1994): بازنگری در موفقیت‌ها یا شکست‌های سازمانی، از بین رفتن موانع خلاقیت، شناخت توانایی و قابلیت‌های افراد خلاق (مانند مهاجران)، توسعه فضاهایی برای افراد و پروژه‌های خلاق، تعادل میان جهانی‌شدن و اجتماعات محله‌ای ریچارد فلوریدا در پایان‌نامه خود به ظهور طبقه خلاق در شهر پرداخته است. فرضیه فلوریدا بر این است که موفقیت اقتصادی یک شهر متکی بر استراتژی‌های توسعه اقتصادی سنتی (نظیر افزایش نیروی کار) نیست؛ بلکه بیشتر در گرو جذب استعدادهای خلاق است (Donegan and lowe, 2008:46). به عقیده فلوریدا در اقتصاد نو، خلاقیت انسانی سرمایه‌ای بسیار گران‌بهاست و همواره گروهی از افراد خلاق مؤثر در شکل، جهت و محدوده رونق اقتصادی جدید هستند. فلوریدا این گروه را طبقه خلاق نامیده است. ازاین‌رو معتقد است که سیاست شهرها بایستی بر جذب نوع ویژه‌ای از افراد تحت عنوان طبقه خلاق که موردنیاز صنایع خلاق نو است استوار باشد. فلوریدا بین «هسته برتر خلاق» این طبقه (شامل استادان دانشگاه، شاعران، نویسندگان، هنرمندان، معماران و طراحان) و گروه کمتر شناخته‌شده با عنوان «متخصصان خلاق» (شامل طیف گسترده‌ای از متخصصانی که در صنایع دانش‌بنیان فعالیت دارند) تفاوت‌هایی قائل می‌شود. از نظر فلوریدا شهرهایی موفق در جذب سرمایه خلاق هستند که توانسته‌اند سطح مطلوبی از زندگی، تفریح، نیازهای فرهنگی و اشتغال را برای طبقه خلاق فراهم آورده باشند. پایان‌نامه فلوریدا به این نتیجه مهم دست می‌یابد که برای موفقیت در اقتصاد جدید علاوه

[1]. Ruskin and William Morris

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-28]
[DOR: 20.1001.1.22287736.1300.0.0.145.8]
[DOI: 10.61186/jgs.23.70.177]

بر تغییر محیط کسب‌وکار محلی باید محیط افراد محلی نیز تغییر یابد (Zimmerman, 2008:233). فلوریدا نظریه شهر خلاق را بر اساس سه شاخص اصلی پایه‌گذاری کرده است که عبارت‌اند از: توانایی (استعداد)[1]، تکنولوژی[2] و تحمل (مداراگر)[3]. فناوری به‌واسطه فراهم ساختن فرصت‌هایی برای کسب دانش بیشتر نقش مهمی در رشد و توسعه اقتصادی دارد. استعداد شامل آن دسته از افرادی است که واقعاً ایده‌های نوآورانه‌ای دارند. پذیرش و باز بودن شامل فرهنگی باز، همه‌شمول و متنوع بر مبنای قومیت، نژاد و نوع جنسیت است (Boschma & Fritsch,2009:420). نایت اعتقاد دارد برای آن‌که یک شهر خلاق باشد باید منابع خالصی در اختیار داشته باشد. او پس‌ازآن که منابع دانش را برای یک شهر لیست می‌کند، یکی از اصلی‌ترین این منابع را خلاقیت در سن و فرهنگ برمی‌شمرد. منابع دانش برای بروز خلاقیت در یک شهر بر اساس مطالعه نایت عبارت‌اند از: علم و فناوری، بازرگانی، بانکداری، بیمه، صنعت و تولید دانش عملی، مدیریت و هماهنگی ملی و بین‌المللی فرهنگ و هنر و نوآوری در هنر و فرهنگ (Knight, 2010).

بر مبنای شاخص‌های تشریح داده‌شده می‌توان گفت امروزه، خلاقیت به عنصر بسیار مهمی در برنامه‌ریزی شهری، اجرای سیاست‌ها و برنامه‌های کلان‌شهری، توسعه سرمایه‌داری و اقتصاد شهری، افزایش قدرت رقابت‌پذیری شهرها، تحول فرهنگ شهری، اصالت بخشی به شهرها و ... محسوب می‌شود شکل (۱).

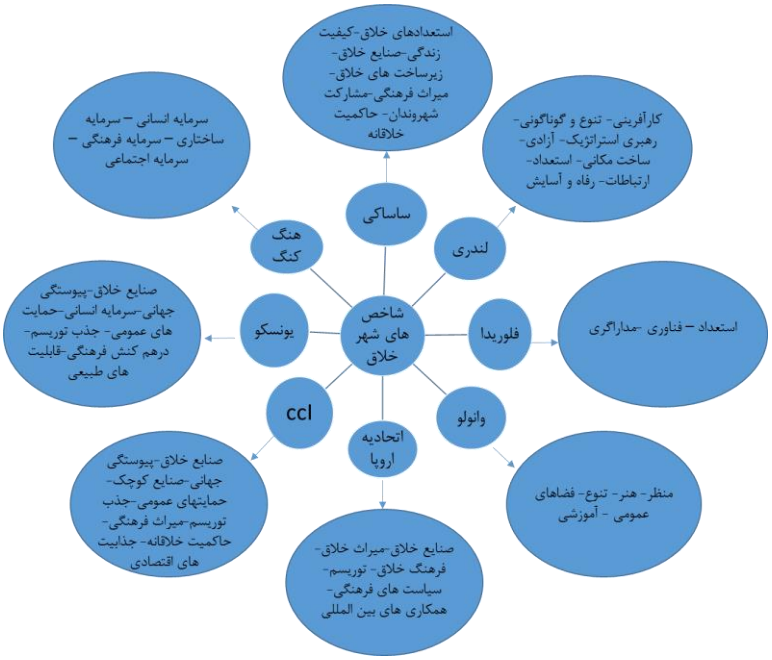

شکل (۱). شاخص‌های شهر خلاق از منظر محققان و سازمان‌های فعال در این حوزه

1. Talent
2. Technology
3. Tolerance

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-28]
[DOR: 20.1001.1.22287736.1300.0.0.145.8]
[DOI: 10.61186/jgs.23.70.177]

با نگاهی به پروژه‌ها و تحقیقات انجام‌شده به نظر می‌رسد بیشتر آن‌ها بر اساس شاخص‌ها و نظریاتی است که ریچارد فلوریدا مشخص کرده است. با نگاهی دقیق درمی‌یابیم که بین دو نظریه‌پرداز اصلی نظریه، یعنی ریچارد فلوریدا و چارلز لندی، نتایج تحقیقات فلوریدا با وضوح بیشتری بیان گشته و بیشتر به مقادیر عددی و قابل‌برنامه‌ریزی نزدیک است. برای تمام شاخص‌ها، سنجه‌هایی معرفی‌شده است. فلوریدا برای شاخص استعداد یا توانایی، تعداد افراد دارای تحصیلات عالی، برای شاخص تاب‌آوری و تحمل، سنجه هم‌جنس‌خواهی و برای شاخص تکنولوژی، سنجه صنایع دانش‌بنیان را قرار داده است. ازآنجاکه تکیه و تأکید مطالب گفته‌شده لندری بر مسائل و مقیاس‌های شهری است؛ پایه تحقیق ما بر اساس نظریات فلوریدا خواهد بود. داده‌ها و تحلیل‌ها با توجه به مواردی که توسط فلوریدا شاخص گشته‌اند جمع‌آوری و انجام خواهد شد جدول (۱).

جدول (۱). جمع‌بندی نظریات ریچارد فلوریدا

تئوری خلاقیت ریچارد فلوریدا	معرفی طبقات خلاق	**گروه نخست هسته فوق خلاق**	دانشمندان، مخترعین، مهندسان، اساتید دانشگاه، محققان گروه‌های تخصصی، تحلیل‌گران
		گروه دوم افراد خلاق (شامل حرفه‌ای‌های خلاق)[1]	مشاغل مربوط به مدیریت، فعالیت‌های مالی و تجارب مشاغل قضایی، مشاغل تکنیکی و مراقب و سلامت، مدیریت فروش و بازرگانی
		گروه سوم افراد متخصصین در زمینه هنر و فرهنگ[2]	نظریه‌پردازان، فلاسفه، نویسندگان، شاعران، بازیگران، نقاشان، موسیقی‌دانان و چهره‌های فرهنگی و هنری، مشاغل مربوط به سرگرمی و رسانه ...
	معیار فلوریدا برای مکان‌های خلاق	**توانایی (استعداد)**[3]	عموماً شامل کسانی هستند که دارای مدرک لیسانس و بالاتر باشند.
		تکنولوژی (فناوری)	کاربردی از نوآوری و تمرکز تکنولوژی بالا به‌طور توأمان در یک منطقه
		تحمل (تسامح)[4]	باز بودن همه‌شمولی و تنوع به لحاظ همه گروه‌ها قومی، نژادها و گونه‌های زندگی، مکان‌های باز به روی مهاجران، هنرمندان و نژادهای مختلف همچنین تنوع به معنای هیجان و انرژی (گونه‌های مختلف موسیقی و انواع مختلف غذا)
	معیارهای مکانی فلوریدا	**کیفیت مکان (محیط‌زیست، محیط مصنوع)**	الف) چه چیزی آنجاست: ترکیب محیط ساخته‌شده و محیط طبیعی، یک مجموعه کامل برای دستیابی به زندگی خلاق
			ب) چه کسی آنجاست: تنوع گونه‌های مردم، تعامل و فراهم بودن نشانه‌های این امر که هرکسی می‌تواند به اجتماع ملحق شود.
			ج) چه چیزی در جریان است: سرزندگی زندگی خیابان، فرهنگ کافه‌ای، هنرها، موسیقی و مردم سهیم در فعالیت‌های فضای باز
		اشتغال	بازار کار گسترده، میزان درآمد، امتیازات شغلی، ثبات و استحکام شغلی، جذابیت شغلی

1. knowledge Base Worker
2. art & culture
3. Talent
4. Tolerance

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-28]
[DOR: 20.1001.1.22287736.1300.0.0.145.8]
[DOI: 10.61186/jgs.23.70.177]

		امکانات مراکز اشتغال	ترکیب مراکز شغلی با فعالیت‌های بیشتر غیررسمی، باز و فراگیر - امکانات محیطی فضای باز برای مثال، پارو زدن، دوچرخه‌سواری، صعود از صخره - فعالیت‌های سبک زندگی دیگر (موسیقی زنده، رستوران‌های فضای باز، فروشگاه‌های مواد غذایی ارگانیک و ...)
		دسترسی	امکان پیاده‌روی، دوچرخه‌سواری، ارجحیت حمل‌ونقل عمومی به‌خصوص مترو
		سبک زندگی	دسترسی آسان و سریع از مراکز کار به تفریحات (مردم با توجه به برنامه زمانی، کارشان دسترسی سریع به تفریحات را می‌خواهند)
		تعاملات اجتماعی	زندگی شبانه فعال و متنوع، گزینه‌های تجربه‌ای[1] مانند سالن‌های موسیقی، گالری‌های هنری در سطح محله و تئاتر و فضای اجرای سمفونی و کلوپ‌های موسیقی و کافی‌شاپ‌ها (گزینه‌های بدون الکل) حمل‌ونقل شبانه قابل‌اعتماد و امن
			اهمیت مکان‌های سوم در جامعه مدرن، فضاهایی نظیر کافی‌شاپ‌ها، مغازه‌های کتاب‌فروشی و کافه‌ها
		اصالت	خصوصیات منحصربه‌فرد زندگی ویژه (ساختمان‌های تاریخی، محلات قدیمی، فعالیت موسیقی منحصربه‌فرد (هویت شنیداری)
		هویت	طبقه خلاق خواستار تائید هویت خود در مکان‌ها هستند، همچنین می‌خواهند که در ساخت فعالانه مکان‌هایی که بازتاباننده هویت آن‌هاست سهیم باشند.

منبع (یافته‌های تحقیق)

پیشینه پژوهش

ملکی و شنبه‌پور (۱۳۹۸) به سنجش میزان برخورداری مناطق شهری اهواز از شاخص‌های شهر خلاق پرداخته‌اند، نتایج حاکی از آن است میزان برخورداری مناطق شهری اهواز از لحاظ شاخص‌های شهر خلاق متفاوت است و شکاف بسیاری بین مناطق وجود دارد. بهترین وضعیت از لحاظ شاخص‌های شهر خلاق بر اساس الگوی واسپاس را منطقه یک با وزن ۰/۴۱۶ دارد، به عبارتی در منطقه یک که معیارها در سطح بالا هستند، زمینه تحقق شهر خلاق به‌مراتب بالاتر است. در مقابل کمترین میزان برخورداری مربوط به منطقه هشت با وزن ۰/۲۲۴ است؛ بنابراین مناطق هشت‌گانه شهر اهواز به لحاظ برخورداری از شاخص‌های شهر خلاق از وضعیت یکسانی برخوردار نیستند. رضا مافی و همکارانش (۱۳۹۷) در پژوهش خود به ارائه الگوی مطلوب شهر خلاق در کلان‌شهر تهران پرداخته‌اند، نتایج پژوهش نشان می‌دهد که افزایش و بهبود معیارهای شهر خلاق تأثیرات خود را در حرکت محلات شهر به‌سوی تحقق شهر خلاق می‌گذارد و از طرف دیگر میزان این تأثیرگذاری بسیار متفاوت است به‌گونه‌ای که بر اساس مدل تحلیل شبکه شاخص معیارهای نوآوری با نشان دادن رقم ۰/۲۶۵ بیشترین تأثیر را درحرکت یک محله به سمت محله خلاق در تهران را دارد. دراین‌بین تعدد مراکز علم و فناوری، نوآوری و اختراعات بیشترین نقش را در تحقق محله خلاق تهران را دارد؛ بااین‌وجود فاکتور سرمایه‌های انسانی به‌ویژه نخبگان و دانشجویان، سرمایه‌های اجتماعی، شبکه روابط اجتماعی و تعاون بیشترین نقش را در تحقق محلات خلاق در بهبود مسائل شهری دارند در مرحله آخر، کیفیت زندگی نیز در حرکت یک محله به سمت محله خلاق در شهر مؤثر است. خانی (۱۳۹۵) در پژوهشی به امکان‌سنجی تحقق

[1]. Experiential

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-28]
[DOR: 20.1001.1.22287736.1300.0.0.145.8]
[DOI: 10.61186/jgs.23.70.177]

شهر خلاق در شهرهای میانی ایران (مطالعه موردی شهر آمل) پرداخته است، نتایج سنجش خلاقیت شهر آمل در بازه ده‌ساله از مجموع ۱۵ شاخص تدوین شده، آمار ۳۰ شاخص (نظیر مراکز عرضه محصولات فرهنگی، کانون‌های آگهی و تبلیغات، تعداد کتابخانه‌ها، تعداد اجرای موسیقی زنده، تعداد درمانگاه‌های بهداشتی) در راستای پیشبرد خلاقیت، آمار ۸ شاخص (نظیر شرکت‌های فعال صنعتی و فرش دستباف، تعداد بازدیدکنندگان از سینما، متقاضیان کار ثبت‌نام‌شده با مدرک لیسانس و بالاتر) در راستای عدم پیشبرد خلاقیت تغییر کرده‌اند که بیانگر حرکت شهر آمل به سمت ارتقا سطح در امکان تحقق شهر خلاق است. رودریگوئسا و فرانکو[1] (۲۰۱۹) به بررسی عملکردها و شبکه‌های شهر خلاق پرداختند در این مطالعه به بررسی منظم ادبیات مربوط به عملکرد شهرهای خلاق پرداختند که نتایج حاکی از علاقه روزافزون به مفهوم شهرهای خلاق و شناسایی دو خوشه است: الف) شهرهای خلاق و ارتباط آن‌ها بافرهنگ طبقه خلاق ب) خوشه‌ها و شبکه‌های خلاق/ فرهنگی که بیانگر شکاف اطلاعاتی در مورد عملکرد شهرهای خلاق و عوامل تعیین‌کننده مربوطه و مانند شبکه‌ها است. اذرا و اگلیتیس[2] (۲۰۱۶) در مقاله‌ای با عنوان از شهر صنعتی تا شهر خلاق: چالش‌های سیاست توسعه موردمطالعه لیپجا پرداخته‌اند. در این مقاله به تجزیه‌وتحلیل توسعه اقتصادی شهر صنعتی در طول قرن ۱۹ و سیاست آن پرداخته‌شده است که هنوز هم تأثیری بر روند شهر در سیاست، اقتصاد، توسعه اجتماعی و شهری دارد. نتیجه مطالعه توصیه‌هایی برای اجرای سیاست‌های خلاقانه اقتصاد شهر و روند ساخت مکان خلاق در شهرداری محلی را به همراه داشته است. دن یوژن راتیو[3](۲۰۱۳) در مقاله‌ای با عنوان شهرهای خلاق و / یا شهرهای پایدار: شیوه‌های گفتمان و مشارکت با هدف روشن‌سازی مفهومی مباحث شهر خلاق و ترکیب این مباحث و سیاست‌های شهری مرتبط، به بررسی مفاهیم شهر خلاق و پایداری می‌پردازد. در مرحله اول به ظهور گفتمان‌ها و انواع شهر خلاق و اهمیت آن‌ها و سپس شرایط پایداری توسعه شهری و در نهایت نقش هنرها در دستیابی به خلاقیت شهری و توسعه پایدار می‌پردازد. ضمن تأیید اهمیت جنبه زیست‌محیطی، تمرکز این مقاله بر جنبه‌های اجتماعی و فرهنگی پایداری در توسعه شهرهای خلاق است. بحث اصلی این است که رویکردهای مختلف به موضوعات خلاقیت و پایداری و همچنین استراتژی‌های مختلف برای توسعه شهر خلاق پایدار نه‌تنها به سطوح مختلف فضای شهری و عوامل موردنظر بستگی دارد بلکه به ارزش‌های آن‌ها نیز بستگی دارد؛ بنابراین، فرضیات و پیامدهای ایدئولوژیک این مباحث به یکدیگر مرتبط هستند. این مقاله نشان می‌دهد که مفهوم شهر خلاق نه‌تنها رویکرد غالب را تولید می‌کند (همان‌طور که امروزه هدف غالب است) بلکه می‌تواند به هویت جمعی، تعلق اجتماعی یک مکان نیز مربوط می‌شود.

1 . Rodriguesa & Franco
2 . Ezera &Eglitis
3 . Dan Eugen Ratiu

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-28]
[DOR: 20.1001.1.22287736.1300.0.0.145.8]
[DOI: 10.61186/jgs.23.70.177]

روش تحقیق

معرفی محدوده مورد مطالعه

شهر زنجان بر سر راه تهران- تبریز از شهرهای بخش شرقی استان زنجان می‌باشد. با توجه به سرشماری سال ۱۳۸۵ متوسط رشد سالانه جمعیت معادل ۰/۶۸ درصد بوده است که این میزان بر اساس سرشماری سال ۱۳۹۰ به نفر و نرخ رشد آن به ۲/۰۴ رسیده است. بر اساس آخرین سرشماری عمومی نفوس مسکن (۱۳۹۵) جمعیت شهر زنجان به ۴۳۰۸۷۱ نفر رسیده و نسبت جمعیت شهر به استان ۴۰/۹۹ درصد بوده است یعنی ۴۰/۹۹ درصد جمعیت استان زنجان در شهر زنجان ساکن بوده است (سرشماری نفوس و مسکن،۱۳۹۵ و ۱۳۸۵). شهر زنجان به ۴ منطقه، ۲۵ ناحیه و ۱۰۷ محله تقسیم می‌شود. لازم به ذکر است در طرح تفصیلی پیشنهادی سال ۱۳۸۸، شهر زنجان به ۴ منطقه، ۲۵ ناحیه و ۱۰۶ محله تقسیم‌شده که به دلیل توجیه‌پذیر نبودن تعداد محلات از نظر اقتصادی و سازمانی، اجرا نشد اما تقسیم‌بندی محلات مطابق با همان طرح، در برنامه‌ریزی و طرح‌های شهری بکار برده می‌شوند که محلات ادارات در پژوهش حاضر حذف گردیده است. شکل (۲) موقعیت محلات شهری زنجان را نشان می‌دهد.

شکل (۲). محدوده موردمطالعه

داده و روش کار

روش تحقیق در این پژوهش، از لحاظ روش توصیفی-تحلیلی و از لحاظ هدف کاربردی است. روش جمع‌آوری اطلاعات عمدتاً به‌صورت کتابخانه‌ای و اسنادی با بهره‌گیری از فیش‌برداری، بلوک‌های آماری مسکن سال ۱۳۹۵ و نقشه طرح تفصیلی ۱۳۹۴ می‌باشد و با بهره‌گیری از پیشینه تحقیق و مبانی نظری پژوهش، شاخص‌های پژوهش استخراج‌شده است. بر اساس آخرین طرح تفصیلی شهر زنجان جامعه آماری تحقیق شامل

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-28]
[DOR: 20.1001.1.22287736.1300.0.0.145.8]
[DOI: 10.61186/jgs.23.70.177]

محلات شهر زنجان می‌باشد. برای تجزیه‌وتحلیل از روش‌های ترکیبی تحلیل عاملی و آمار فضایی در سیستم اطلاعات جغرافیایی استفاده‌شده است. در آمار فضایی از روش رگرسیون وزنی جغرافیایی به‌آسانی الگوهای فضایی را ترسیم می‌نماید و در محاسبه و ارزیابی فرضیات فضایی مفید واقع می‌شود (Yoo,2009).

نتایج

برای سنجش تحقق شاخص‌های شهر خلاق در محلات شهر زنجان از روش تحلیل عاملی برای خلاصه‌سازی شاخص‌ها استفاده شد. ۳۴ شاخص بی مقیاس شده به ۴ عامل طبقه‌بندی و برای هریک از عوامل، مقدار ویژه، درصد واریانس و واریانس تجمعی تبیین شد و عوامل استخراجی در ۵ گروه میزان خلاقیت خیلی بالا، بالا، متوسط، پایین، خیلی پایین قرار گرفت. برای تعیین و تشخیص مناسب بودن داده‌ها از روش آزمون kmo استفاده شد که مقدار آن باید همواره بین ۰ و ۱ باشد درصورتی‌که مقدار آن کمتر از ۰/۵۰ باشد داده‌ها برای تحلیل عاملی مناسب نخواهند بود. نتایج حاصل از آن نشان داد مقدار kmo برابر با ۰/۷۹۶ با میزان خطای ۰/۰۰۰ به‌دست‌آمده است که به معنای مناسب بودن داده‌ها برای تحلیل عاملی می‌باشد. از سوی دیگر برای اطمینان از مناسب بودن داده‌ها برای تحلیل عاملی مبنی بر این اینکه ماتریس همبستگی‌های که پایه تحلیل عاملی قرار می‌گیرد در جامعه برابر با صفر نیست، باید از آزمون بارتلت استفاده کرد نتایج حاصل از آزمون بارتلت نشان داد که مقدار آن برابر با ۱۶۹۵/۶۸۷ با میزان خطای ۰/۰۰۰ می‌باشد بنابراین نتایج گویای معنای مناسب بودند داده‌های گردآوری‌شده می‌باشد. جدول (۲) مقادیر آزمون kmo و بارتلت را نشان می‌دهد.

جدول (۲). مقدار آزمون kmo و بارتلت برای شاخص‌های شهر خلاق

آزمون	بارتلت	مقدار kmo	میزان خطا (sig)
مقادیر	۱۶۹۵/۶۸۷	۰/۷۹۶	۰/۰۰۰

یکی از موارد مهم در تحلیل عاملی تعیین تعداد عامل‌های قابل‌استخراج است به‌طورمعمول به تعداد متغیرهایی که به تحلیل وارد می‌شود می‌توان عامل استخراج کرد در نتیجه هر عامل که بیش از ۰.۵ باشد یک عامل را تشکیل می‌دهد و شاخص‌هایی که امکان تجمیع با آن‌ها را ندارند، عامل دیگر را تشکیل می‌دهند در نتیجه ۴۴ شاخص به ۴ عامل کاهش یافت که مجموعه چهار عامل ۷۹/۵۸ درصد را تبیین می‌کند که به معنایی رضایت‌بخش بودن تحلیل عاملی و متغیرهای مطالعه شده می‌باشد. به عبارتی هر چه میزان کل واریانس تبیین شده بیشتر از ۷۰ باشد نتایج به‌دست‌آمده مناسب‌تر خواهد بود. در جدول (۳) مقادیر ویژه و درصد واریانس هر از عوامل را نشان می‌دهد.

جدول (۳). مقادیر ویژه و درصد واریانس در تحقق شاخص‌های شهر خلاق

نام عوامل	مقدار ویژه	درصد واریانس	درصد واریانس تجمعی
عامل اول	۷/۰۵	۱۸/۲۵	۱۸/۲۵
عامل دوم	۵/۰۶	۱۳/۲۱	۴۶/۳۱
عامل سوم	۵/۰۲	۱۳/۲۱	۶۷/۴۴
عامل چهارم	۴/۵۷	۱۲/۱۴	۷۹/۵۸

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-28]
[DOR: 20.1001.1.22287736.1300.0.0.145.8]
[DOI: 10.61186/jgs.23.70.177]

جدول (۴) شاخص‌های بارگذاری شده در ۴ عامل و مقادیر بار عاملی به‌دست‌آمده را نشان می‌دهد که بر اساس شاخص‌های بارگذاری شده، عامل اول صنایع خلاق و اشتغال، عامل دوم فرهنگی، تفریحی، گردشگری، عامل سوم بهداشتی- درمانی و اجتماعی، عامل چهارم طبقه خلاق می‌باشد. همان‌طور که از جدول (۴) برمی‌آید میزان بار عاملی در عامل‌ها بیشتر از ۵۰ می‌باشد که سطح معنی‌داری آن‌ها بیشتر است.

جدول (۴). شاخص‌های بارگذاری شده در ۴ عامل شهر خلاق و مقدار بار عاملی به‌دست‌آمده از ماتریس دوران یافته

عامل	شاخص	بار عاملی
صنایع خلاق و اشتغال(عامل اول)	تعداد کارگاه‌های صنایع‌دستی	۰.۹۸۱
	تعداد شرکت‌های فعال صنعتی و فرش دستباف	۰.۹۱۲
	کانون‌های آگهی و تبلیغات	۰.۸۹۱
	مؤسسه‌های فرهنگی هنری و آموزشگاه‌های آزاد هنری و موسیقی، نمایش و تولید فیلم	۰.۸۲۱
	مراکز عرضه محصولات فرهنگی و بازی‌های رایانه‌ای	۰.۷۹۱
	فرصت‌های شغلی ایجادشده	۰.۷۵۱
	تعداد مراکز کارآفرینی و کاریابی	۰.۶۹۱
۲- فرهنگی، تفریحی (عامل دوم)	تعداد کتابخانه‌ها	۰.۹۲۱
	تعداد مراجعه به کتابخانه‌ها	۰.۸۹۲
	تعداد سینما	۰.۸۶۱
	تعداد موزه‌ها	۰.۸۴۱
	تعداد بازدیدکنندگان از سینما	۰.۸۲۱
	تعداد اجرای تئاتر	۰.۷۸۲
	تعداد کانون‌های پروش فکری کودکان و نوجوانان	۰.۷۲۱
	مساحت فضای سبز	۰.۶۷۱
	کل زیربنای فضای ورزشی سرپوشیده	۰.۶۱۲
	کل زیربنای فضای ورزشی	۰.۵۴۱
۳- بهداشتی و اجتماعی(عامل سوم)	تعداد بیمارستان	۰.۹۳۲
	تعداد مراکز نگهداری سالمندان و معلولین	۰.۹۱۲
	تعداد آزمایشگاه‌ها و داروخانه‌ها	۰.۸۹۱
	تعداد مراکز پرتونگاری و توان‌بخشی	۰.۸۷۲
	تعداد تعاونی‌های فعال مسکن	۰.۸۴۱
	مهاجران واردشده از خارج استان در طی پنج سال گذشته	۰.۸۱۲
	مرکز بهداشتی درمانی شامل درمانگاه، کلینیک، پلی کلینیک	۰.۷۸۲
	تعداد کلینیک‌های مددکاری اجتماعی	۰.۷۴۲
	تعداد همیاران سلامت روان اجتماعی	۰.۶۹۱
۴- طبقه خلاق (عامل چهارم)	اساتید دانشگاه	۰.۹۴۱
	تعداد مهندسان نظام‌مهندسی	۰.۹۱۲
	تعداد وکلای دادگستری	۰.۸۹۱
	پزشکان و متخصصان	۰.۸۵۱
	شاغلین صنایع با فنّاوری بالا، اطلاعات و ارتباطات	۰.۸۰۱
	شاغلان فعالیت‌های مالی و بیمه	۰.۷۵۱
	فعالیت‌های مربوط در بخش‌های مراقبت‌های بهداشتی- درمانی و سلامت انسان	۰.۷۳۲
	تعداد متقاضیان کار ثبت‌نام‌شده با مدرک لیسانس و بالاتر	۰.۶۹۲

منبع: (نگارندگان،۱۳۹۸)

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-28]
[DOR: 20.1001.1.22287736.1300.0.0.145.8]
[DOI: 10.61186/jgs.23.70.177]

برای تحلیل فضایی شاخص‌های تحقق شهر خلاق با انتقال داده‌های بلوک‌های آماری و طرح تفصیلی به محلات شهری، به تحلیل لکه‌های داغ و سرد در سیستم اطلاعات جغرافیایی پرداخته شد. بر اساس نتایج شکل (۳) که لکه‌های داغ و سرد ۴ عامل را نشان می‌دهد عامل اول (صنایع خلاق و اشتغال) که شامل شاخص‌های تعداد کارگاه‌های صنایع‌دستی، تعداد شرکت‌های فعال صنعتی و فرش دستباف، کانون‌های آگهی و تبلیغات، مؤسسه‌های فرهنگی هنری و آموزشگاه‌های آزاد هنری و موسیقی، نمایش و تولید فیلم، مراکز عرضه محصولات فرهنگی و بازی‌های رایانه‌ای، فرصت‌های شغلی ایجادشده، تعداد مراکز کارآفرینی و کاریابی می‌باشد. لکه‌های داغ در عامل اول با سطح اطمینان ۹۹ درصد در قسمت‌های مرکزی شهری شامل محلات کوچه مشکی، بی‌سیم، محله شوغی و سعدی وسط تشکیل‌شده است درحالی‌که لکه‌های سرد و منفی با اطمینان ۹۰ درصد در غرب و شرق شهر زنجان شامل محلات کوی ارم، کوی میرداماد، کوی منظریه، کوی شهریار، کوی بهارستان و کوی منظریه تشکیل‌شده که نشان می‌دهد. در عامل دوم (فرهنگی، تفریحی، گردشگری) که شامل شاخص‌های تعداد کتابخانه‌ها، تعداد مراجعه به کتابخانه‌ها، تعداد سینما، تعداد موزه‌ها، تعداد بازدیدکنندگان از سینما، تعداد اجرای تئاتر، تعداد کانون‌های پروش فکری کودکان و نوجوانان، مساحت فضای سبز، کل زیربنای فضای ورزشی سرپوشیده و کل زیربنای فضای ورزشی می‌باشد. لکه‌های داغ و مثبت عامل دوم با سطح اطمینان ۹۹ درصد بارنگ قرمز پررنگ در بخش مرکزی شهر زنجان شامل محلات آشاغی قبرستان، محله مسجد شهدا، جعفریه، محله گونیه، محله ۱۷ شهریور، محله زینبیه، محله سبزه‌میدان، میدان پایین، محله بازار پایین، محله حسینه، محله بازار بالا، مسجدی یری بالا، مسجدیری پایین، سعدی وسط، محله داودقلی، محله قیرباشی، محله شوغی و بیت‌المقدس می‌باشد درحالی‌که لکه‌های سرد و منفی با سطح اطمینان ۹۰ درصد شامل محلات شهرک کارمندان فاز ۳، کوی بسیجان، کوی شهریار، کوی بهارستان، کوی لاله، کوی میرداماد، کوی منظریه، فاز ۲ گلستان اندیشه و گل شهر کاظمیه فاز ۱ می‌باشد. در عامل سوم (بهداشتی- درمانی و اجتماعی) که شامل شاخص‌های تعداد بیمارستان، تعداد مراکز نگهداری سالمندان و معلولین، تعداد آزمایشگاه‌ها و داروخانه‌ها، تعداد مراکز پرتونگاری و توان‌بخشی، تعداد تعاونی‌های فعال مسکن، مهاجران واردشده از خارج استان در طی پنج سال گذشته، مرکز بهداشتی درمانی شامل درمانگاه، کلینیک، پلی‌کلینیک، تعداد کلینیک‌های مددکاری اجتماعی، تعداد همیاران سلامت روان اجتماعی می‌باشد لکه‌های داغ و مثبت عامل سوم با سطح اطمینان ۹۹ درصد شامل محلات کوی سعدیه، اسلام‌آباد، محله مسجد شهدا، محله گونیه، سعدی وسط، محله شوغی، شهرک قدس، کوی خاتم را می‌شود. لکه‌های سرد و منفی عامل سوم با سطح اطمینان ۹۵درصد در محلات شامل کوی نیک سازان، کوی ولیعصر و کوی انصاریه می‌شود. در عامل چهارم (طبقه خلاق) که شامل اساتید دانشگاه، تعداد مهندسان نظام‌مهندسی، تعداد وکلای دادگستری، پزشکان و متخصصان، شاغلین صنایع با فنّاوری بالا، اطلاعات و ارتباطات، شاغلان فعالیت‌های مالی و بیمه، فعالیت‌های مربوط در بخش‌های مراقبت‌های بهداشتی-درمانی و سلامت انسان، تعداد متقاضیان کار ثبت‌نام‌شده با مدرک لیسانس و بالاتر می‌باشد. لکه‌های داغ و مثبت عامل چهارم با سطح اطمینان ۹۹ درصد شامل محلات علوم پایه، جاده شهرک، جعفریه، محله گونیه، محله زینبیه، محله سبزه‌میدان، میدان پایین، محله بازار پایین، محله حسینه، محله بازار بالا، مسجدی یری بالا، مسجدیری پایین، سعدی وسط می‌باشد درحالی‌که لکه‌های سرد و

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-28]
[DOR: 20.1001.1.22287736.1300.0.0.145.8]
[DOI: 10.61186/jgs.23.70.177]

منفی با سطح اطمینان ۹۰ درصد شامل محلات ملت، کوی وحدت، کوی ارم می‌باشد؛ بنابراین می‌توان نتیجه‌گیری کرد شاخص‌های شهر خلاق بیشتر در محلات مرکزی شهر زنجان با سطح اطمینان ۹۰ تا ۹۵ درصد تحقق پیدا کردند.

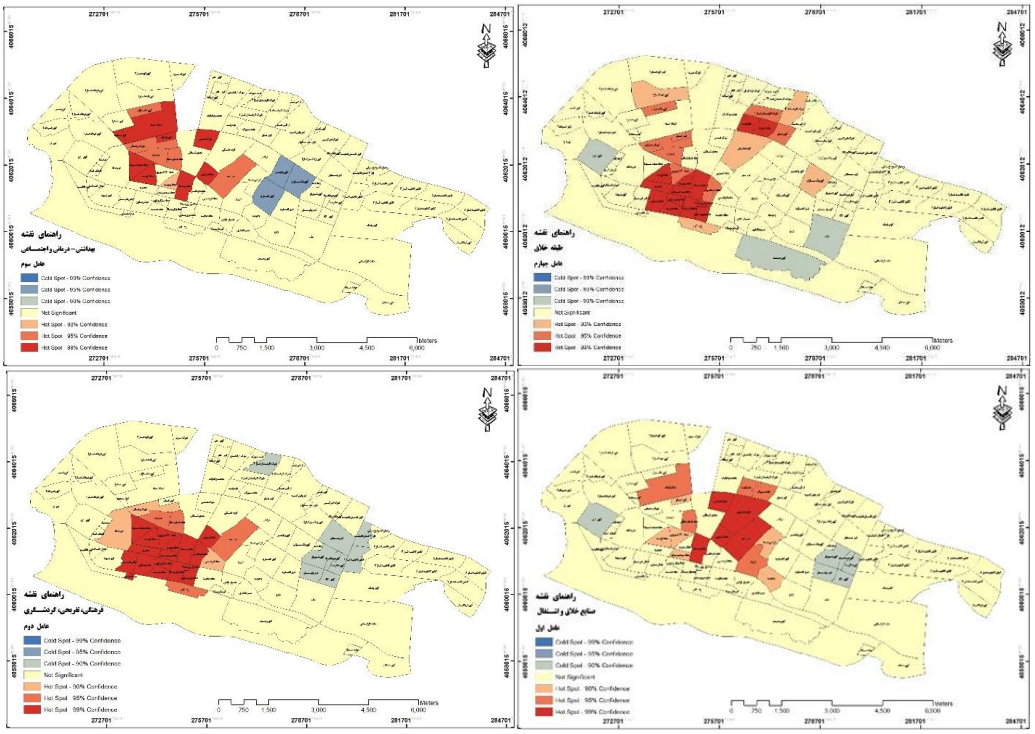

شکل (۳). تحلیل لکه‌های داغ و سرد شاخص‌های شهر خلاق

بسیاری از تحلیل‌های فضایی با بررسی وجود و یا عدم وجود الگوی توزیع فضایی در عوارض موردمطالعه و خصایص آن‌ها در فضایی جغرافیایی آغاز می‌شوند که برای نشان دادن نوع الگوی پراکنش فضایی شاخص‌های شهر خلاق از مدل خودهمبستگی فضایی موران استفاده شد این مدل نشان می‌دهد که الگوی توزیع فضایی عوارض با در نظر گرفتن ویژگی‌های مطالعه شده، با چه نوعی از الگوی فضایی در فضای جغرافیایی توزیع‌شده‌اند. با توجه به شکل (۳) شاخص موران برای عامل اول برابر با ۰.۱۹۹۲۲۶ الگوی خوشه‌ای، برای عامل دوم برابر با ۰.۳۰۸۵۹۹ با الگوی خوشه‌ای، برای عامل سوم برابر با ۰.۰۳۱۹۲۲ با الگوی تصادفی، برای عامل چهارم برابر با ۰.۰۱۷۱۳۹ با الگوی خوشه‌ای می‌باشد که مقدار آن‌ها مثبت و نزدیک به یک می‌باشد که به معنای این است که عامل‌ها دارای خودهمبستگی فضایی می‌باشند و با توجه به مقدار بسیار کم Pvalue و امتیاز بالای استانداردZ فرضیه وجود خودهمبستگی فضایی بین عامل‌ها تائید می‌شود. شکل (۴) خودهمبستگی فضایی موران در ۴ عامل را نشان می‌دهد.

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-28]
[DOR: 20.1001.1.22287736.1300.0.0.145.8]
[DOI: 10.61186/jgs.23.70.177]

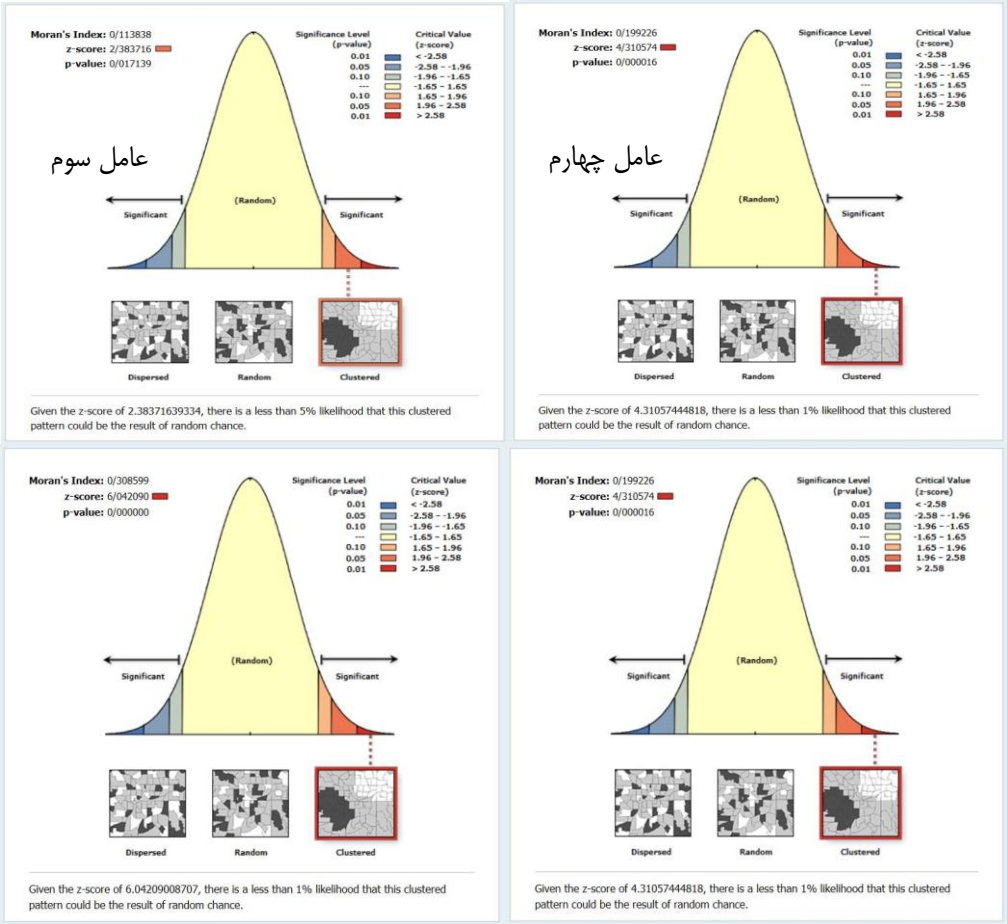

شکل (۴). خودهمبستگی فضایی موران بر مبنای ۴ عامل شاخص‌های شهر خلاق

برای رسیدن به یک تحلیل جامع از تحقق شاخص‌های شهر خلاق چهار عامل به لایه‌های رستری تبدیل و سپس با استفاده از سیستم اطلاعات جغرافیایی تلفیق شد. نتایج حاصل از عامل‌های تلفیقی نشان می‌دهد که از ۱۰۷ محله شهر زنجان ۱۴ محله دارای خلاقیت خیلی پایین با ۱۳.۲۱ درصد از کل محلات، ۱۰ محله دارای خلاقیت پایین با ۳/۰۴ درصد از کل محلات،۴۶ محله دارای خلاقیت پایین با ۶۹/۴۸ درصد از کل محلات، ۲۴ محله دارای خلاقیت بالا با ۱۲/۷۵ درصد،۳ محله دارای خلاقیت خیلی بالا با ۱/۵۰ درصد می‌باشد که نتایج کلی آن گویای این است که بیشتر محلات شهر زنجان دارای خلاقیت متوسط می‌باشد. محلاتی که دارای خلاقیت بالا و خیلی بالا می‌باشند بیشتر در بافت مرکزی شهر زنجان متمرکز بوده که از لحاظ شاخص‌های خلاقیت در وضعیت بهتری نسبت به سایر محلات می‌باشد جدول (۵) و شکل (۵).

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-28]
[DOR: 20.1001.1.22287736.1300.0.0.145.8]
[DOI: 10.61186/jgs.23.70.177]

جدول (۵). نتایج نهایی شاخص‌های تلفیقی ۴ چهار عامل خلاقیت محلات شهر زنجان

ردیف	خلاقیت خیلی پایین	خلاقیت پایین	خلاقیت متوسط	خلاقیت بالا	خلاقیت خیلی بالا
تعداد محلات	۱۴	۱۰	۴۶	۲۴	۳
درصد	۱۳/۲۱	۳/۰۴	۶۹/۴۸	۱۲/۷۵	۱/۵۰

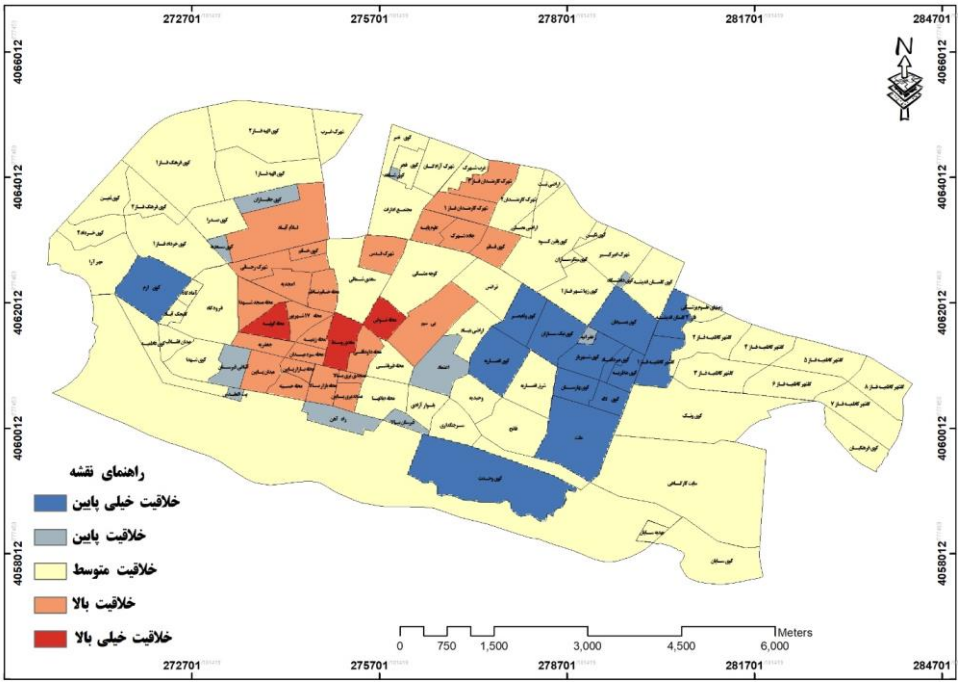

شکل (۵). نقشه نهایی عامل‌های تلفیقی شاخص‌های خلاقیت در محلات شهر زنجان

نتیجه‌گیری

امروزه فرهنگ و خلاقیت و کیفیت سرمایه انسانی به‌عنوان مهم‌ترین منابع توسعه اقتصادی در نظر گرفته می‌شود، شهرهایی که با استفاده از سیاست‌های محلی نگاه خلاق و انعطاف‌پذیری به مدیریت و حل مسائل شهری داشته باشند می‌توانند به‌عنوان مکان‌هایی برای تعامل و یادگیری عمل کنند. در بررسی شهرها به‌عنوان شهر خلاق هدف بررسی ویژگی ذاتی شهرها برای خلاقیت نیست بلکه باید به بررسی تصمیمات و سیاست‌های مدیران شهری در زمینه اجتماعی اقتصادی محیطی پرداخته شود تا عملکرد شهرها به‌عنوان تعیین‌کننده تولید فضای خلاق و پویا و سرزنده در نظر گرفته شود. برای تعیین ظرفیت شهر زنجان برای جذب و پرورش گروه‌های خلاق و نوآور در جهت پایه‌ریزی رشد و توسعه محلات شهر عامل صنایع و اشتغال خلاق، عامل فرهنگی، تفریحی، گردشگری و بهداشتی درمانی و طبقه خلاق به‌عنوان مهم‌ترین عوامل برای جذب و پرورش گروه‌های خلاق و نوآور در جهت پایه‌ریزی رشد محلات شهری در نظر گرفته‌شده است و بر این اساس سعی شده تا جذب و توزیع طبقه خلاق در محلات شهری سنجیده شود.

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-28]
[DOR: 20.1001.1.22287736.1300.0.0.145.8]
[DOI: 10.61186/jgs.23.70.177]

اکثر محلات شهر زنجان در جذب گروه نخست (هسته فوق خلاق) به‌غیراز اساتید دانشگاهی در سایر گروه‌ها موفق نبوده و گروه‌های مخترعین، دانشمندان و تحلیل‌گران در بیشتر موارد به شهرها و مناطق دیگر مهاجرت کرده‌اند. به عبارتی فراهم نبودن شرایط و امکانت زیست شهری برای این گروه و طبقه در سیاست‌های شهری و محلی در اغلب موارد مهاجرت این گروه‌ها را به همراه داشته و شهر زنجان به سکوی پرتاب این طبقه تبدیل‌شده است و هسته فوق خلاق در اغلب موارد با فراهم شدن زمینه مهاجرت شهر زنجان را ترک کرده‌اند؛ بنابراین هسته برتر خلاقیت (شاعران، هنرمندان، معماران، طراحان) در شهر زنجان شکل نگرفته است و یا به‌ندرت شکل‌گرفته است.

محلاتی در جذب سرمایه خلاق موفق خواهند بود که بتوانند سطح مطلوبی از زندگی، تفریح، نیازهای فرهنگی، طبقه و گروه‌های خلاق را فراهم آوردند و علاوه بر محیط کسب کار، محیط زندگی افراد نیز باید شرایط مطلوب باشد که فلوریدا از آن به‌عنوان کیفیت مکان یاد می‌کند در زمینه تأمین کیفیت مکان بیشتر محلات شهر زنجان دارای شاخص‌های جذب طبقه خلاق نبوده و فقط محلات مرکزی شهر زنجان در برخی شاخص دارای شرایط نسبتاً مناسبی بوده است در سیاست‌های توسعه شهر زنجان کمتر به منافع و اولویت‌های طبقه خلاق به‌صورت یکسان توجه شده است و فضای شهری به‌غیراز محلات شمالی و مرکزی شهر زمینه‌ساز بروز تعاملات اجتماعی نبوده و ساکنان شهری به‌ویژه محلات شرق و غرب شهری به‌صورت منفعل به دریافت‌کنندگان خدمات و تسهیلات شهری تبدیل‌شده‌اند.

بررسی‌های مربوط به توزیع مشاغل طبقه خلاق نشان می‌دهد که توزیع مشاغل مربوط به خلاقیت در بیشتر موارد به‌صورت خوشه‌ای بوده به عبارتی طبقات خلاق به جهت توزیع امکانات در محلات برخوردار شهری در جوار هم ساکن شده‌اند بنابراین می‌توان گفت توزیع مشاغل مربوط به طبقه خلاق در مناطق شهر زنجان از شرایط برابری برخوردار نبوده است و شرایط و امکانات مکانی و فضایی محلات مرکزی و شمالی شهر زنجان زمینه جذب گروه‌های خلاق و پویا (پزشکان وکلای دادگستری؛ شاغلین با فناوری بالا) را فراهم کرده است و ادامه روند جذب افراد خلاق در این محلات بر خلاقیت و سرزندگی این مناطق افزوده درحالی‌که سایر محلات شهری هم به جهت شرایط مکانی فضایی و هم نبود طبقه خلاق و پویا، سرزندگی کمتری نسبت به محلات شمالی و مرکزی داشته‌اند و روند توسعه این مناطق مبنی بر اقتصاد سنتی و بیشتر ایستا بوده است که زمینه جابه‌جایی جوان و گروه‌های خلاق به محلات شمالی و مرکزی را فراهم آورده است. به عبارتی یک ارتباطات دو سو بین محلات و طبقه خلاق وجود دارد افراد خلاق در محلات برخوردار جذب‌شده و با گذشت زمان شرایط مکانی زمانی محلات خاص به همراه سکونت افراد خلاق در این محلات زمینه‌های جذب نیروهای جوان و خلاق جوان را فراهم می‌آورند بررسی‌ها نشان می‌دهد گروه‌های خلاق تمایل به زندگی در جوار یکدیگر را دارند و بدین ترتیب توزیع خوشه‌ای را در سطح شهر به وجود می‌آورند.

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-28]
[DOR: 20.1001.1.22287736.1300.0.0.145.8]
[DOI: 10.61186/jgs.23.70.177]

منابع

پور رمضان عیسی، پورحسین روشن حمید، علی‌اکبری صدیقه (۱۳۹۸). **شهر دانش‌بنیان: استراتژی توسعه آینده شهر زنجان به‌عنوان یک شهر پایدار و خلاق**، فصل‌نامه آمایش محیط، (۳۵): ۱۷۲.

خانی (۱۳۹۶)، **امکان‌سنجی تحقق شهر خلاق در شهرهای میانی ایران (مطالعه موردی شهر آمل)**، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه مازندران - دانشکده هنر و معماری.

مافی رضا؛ قدمی‌محسن؛ مظاهری محمدمهدی؛ عزیزآبادی فراهانی فاطمه. (۱۳۹۷). **ارائه الگوی مطلوب شهر خلاق در کلان‌شهر تهران**. مطالعات توسعه اجتماعی ایران، ۱۱(۱)، ۳۳-۶۱.

ملکی سعید؛ شنبه پور فرشته. (۱۳۹۸). **سنجش میزان برخورداری مناطق شهری اهواز از شاخص‌های شهر خلاق**. مطالعات محیطی هفت حصار، ۸ (۲۹): ۸۸-۷۷.

Baycan Levent, T. 2009. **Diversity and Creativity as Seedbeds for Urban and Regional Dynamics.** European Planning- Studies, 18(4), 65–94.

Bianchini, F. & Landry, C. (1994). **The Creative City: A Methodology for Assessing Urban Vitality and Viability.** Indicators of a Creative City. Working Paper 3. Comedia.

Borén, T. & Young, C. (2017). **Artists and creative city policy: Resistance, the mundane and engagement in Stockholm, Sweden**. City, Culture and Society, 8, 21-26.

Boschma R A, Fritsch M (2009). **Creative class and regional growth: empirical evidence from seven European countries**, Economic Geography, 85, 391–423.

Bourne, L. S. Hutton, T. A. Shearmur, R. & Simmons, J. (Eds.) (2011). **Canadian urban regions: Trajectories of growth and change.** Toronto, Canada: Oxford University Press.

Donegan, M, and N, Lowe, (2008), **Inequality in the Creative City: Is There a Place for "Old- Fashioned"Institutions?** Economic Development Quarterl, Vol. 22 No. 1, February 2008. P46.

d'Ovidio, M. & Cossu, A. (2015). **Culture is reclaiming the creative city: The case of Macao in Milan. Italy.** City: Culture and Society.

Eglins-Eglitis, A. & Lusena-Ezera, I. (2016). **From industrial city to the creative city: development policy challenges and Liepaja case.** Procedia Economics and Finance, 39, 122-130.

Gregory, J. J. (2016). Creative industries and urban regeneration–The Maboneng precinct, Johannesburg. Local Economy, 31(1-2), 158-171.

Hall, T. & Hubbard, P. (1998). **The entrepreneurial city: Geographies of politics, regime, and representation.** New York: Wiley

Knight, F. (2010). Soul of the community 2010: **Why people love where they live and why it matters**: A national per. Retrieved from www.soul ofthecommunity.org.

Landry C (2015). **Creative City, Translation by Mahmoud Abdollahzadeh,** Nashr-e-Tahhshi-Farangi, Tehran, First Edition.

Lawton, P. Murphy, E. & Redmond, D. (2013). **Residential preferences of the 'creative class'?** Cities, 31, 47–56

Miškovičová, A. Vaňová, A. Vitálišová, K. & Borseková, K. (2016. **Strategies of creative potential development in the cities**). 9th annual conference of the EuroMed-academy-of-business (pp. 1293–1312).

Nathan, M. (2012). After Florida**: Towards an economics of diversity.** European Urban and Regional Studies, 22(1), 3–19.

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-28]
[DOR: 20.1001.1.22287736.1300.0.0.145.8]
[DOI: 10.61186/jgs.23.70.177]

Nohara, T. Okamura, y. & Kawahara, S. (2016). **Research for a comprehensive and active planning method in an industrial-residential mixed area - focused on ota creative town vision in ota ward**, tokyo. Journal of the Malaysian Institute of Planners, (Iv), 369–382

Osborne, M. Laitinen, L. & Stenvall, J. (2016). Complex regional innovation networks and HEI engagement the case of Chicago. International Journal of Knowledge-Based Development, 7(2).

Petronela, T. (2016). **The importance of the intangible cultural heritage in the economy.** En 3rd Global Conference on Business, Economics, Management and Tourism, 26-28 November 2015. Rome, Italy. Procedia Economics and Finance. ISSN, 2212-5671.

Ponzini, D. & Rossi, U. (2010**). Becoming a creative city: The entrepreneurial mayor, network politics and the promise of an urban renaissance.** Urban Studies, 47(5), 1037–1057

Rodrigues, M. & Franco, M. (2018). **Measuring the performance in creative cities: Proposal of a multidimensional model.** Sustainability, 10(11), 4023.

Sasaki, M. (2010). **Urban regeneration through cultural creativity and social inclusion: Rethinking creative city theory through a Japanese case study,** Cities. 27: 53–59.

Scott, A. J. (2006**). Creative cities: conceptual issues and policy problems.** Journal of Urban Affairs, 28(1), 1–17

Simeti, M, (2006), **The Creative City: moving fram ideas to planning practice**. Massachusetts Institute of Technology21...p13.

UNCTAD (2010). **The creative economy report. Creative economy, a feasible development option.** Geneva/New York: UNCTAD/ UNDP.

Vivant, E. (2013). **Creatives in the city: Urban contradictions of the creative city**. City, Culture and Society, 4(2), 57-63.

Zimmerman, J. (2008). **From brew town to cool town: neoliberals and creative city development strategy in Milwaukee**. Cities, 25, 230–242.

[Downloaded from isharat.khu.ac.ir on 2026-10-28]

[DOR: 20.1001.1.22287736.1300.0.0.145.8]

[DOI: 10.61186/jgs.23.70.177]